

Andrzej Miś

"Filozofia egzystencji. Wybór pism",
Karl Jaspers, Warszawa 1990 :
[recenzja]

Sztuka i Filozofia 3, 256-257

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Karl Jaspers: *Filozofia egzystencji. Wybór pism*. Wyboru dokonał Stanisław Tyrowicz. Wstępem poprzedził Hans Saner. Posłowiem opatrzyła Dorota Lachowska. Przełożyły Dorota Lachowska, Anna Wołkowicz. Państwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa 1990, 459 s.

Dla wielu filozofów sztuka była i jest bardzo ważnym — a niekiedy najważniejszym — przedmiotem analiz. Niekiedy zaś twórczość artystyczna staje się również jednym ze środków przekazywania filozoficznych treści. Spośród współczesnych filozofów stosuje się to przede wszystkim do egzystencjalistów: często pisali oni o sztuce, a niektórzy z nich (Kierkegaard, Sartre) używali takich form wypowiedzi, które tradycyjnie łączono z działalnością literata, a nie filozofa.

Karl Jaspers — którego wybór pism zatytułowany *Filozofia egzystencji* został ostatnio wydany przez PIW — posługiwał się zawsze stylem właściwym akademickim filozofom, ale i on wypowiadał się wielokrotnie na temat sztuki. Już we wczesnej młodości twórczość artystyczna była dla niego czymś, co posiada filozoficzny sens. W eseju *O mojej filozofii* Jaspers pisze: „Chciałem dojrzeć rzeczywistość. Niedoskonałą namiastką było zajmowanie się sztuką i poezją oraz entuzjastyczna podróż do Włoch (w 1902 roku), by zobaczyć *Roma aeterna*, poczuć historię i ujrzeć piękno” (s. 47). Również wtedy, gdy zajmował się psychologią, twórczość artystyczna była dla niego jedną z form „ekspresji duszy”. W swojej *Philosophie*, najważniejszej pracy przedstawiającej filozofię egzystencji, Jaspers również sporo miejsca poświęcił sztuce. W prezentowanym tomie przekładów umieszczono fragment tych rozważań zatytułowany *Filozofia i sztuka*. Filozofię pojmował wtedy jako „rozjaśnianie egzystencji”, sztuka zaś traktowana była jako specyficzna forma owego „rozjaśniania”: „U swego źródła sztuka jest rozjaśnieniem egzystencji dzięki upewnieniu, które naocznie uobecnia byt w istnieniu. Jeśli w filozofowaniu byt ujmowany jest jako to, co daje się pomyśleć, to w sztuce jako to, co daje się przedstawić. Świadomość właściwa myśleniu umożliwia przekazanie filozoficznej wypowiedzi w sposób maksymalnie bezpośredni; pośredniość przekazu sztuki wynika z tego, że jest ona naocznością, której nie sposób wyrazić jasno w myśli” (s. 305). W późniejszym o kilkanaście lat tekście *O tragiczności* (z *Von der Wahrheit*) Jaspers podobnie pisze o sztuce, ale w zamieszczonym fragmencie można też przeczytać o wielkiej sztuce jako jednym z szyfrów metafizycznych (co nie znaczy oczywiście, że pojęcie szyfru pojawia się dopiero w *Von de Wahrheit*): „«Wielką» nazywamy sztukę metafizyczną, która w tym, co uwidacznia, objawia sam byt. Tylko sztuką, a więc obcym filozofii arcyzmem, jest odtwarzanie nie odniesione do transcendencji, zdobnictwo, dostarczanie zmysłowych podniet, o ile to wszystko nie stanowi momentu sztuki metafizycznej, lecz pozostaje czymś odrębnym” (s. 321).

Z tekstów zamieszczonych w tomie *Filozofia egzystencji* bezpośrednio o sztuce traktują tylko wymienione fragmenty. Żeby jednak wypowiedzi te lepiej zrozumieć, warto zaznajomić się z całą zawartością książki. Tekst najważniejszy to *Filozofia egzystencji*. Teksty zatytułowane *Wolność, Filozofia i nauka, Filozofia i sztuka* to fragmenty z *Philosophie*. Z pracy *Von der Wahrheit* pochodzą teksty zatytułowane *Język i O tragiczności*. Pozostałe szkice to różnego rodzaju wypowiedzi Jaspersa, dotyczące sytuacji człowieka we współczesnym świecie, zagrażających mu niebezpieczeństwach i stojących przed nim powinnościami.

Andrzej Miś

Renesans nietszcheanizmu a marksizm współczesny. Praca zbiorowa pod redakcją Witolda Mackiewicza. Uniwersytet Warszawski, COM SNP, Warszawa 1990, 272 s.

W piśmie naszym warto tę książkę zaprezentować dla paru zawartych w niej artykułów, w których omawia się twórczość Fryderyka Nietzschego jako przeobrażającą tradycyjne przeciwstawienie filozofii i literatury.

Redaktor naukowy tomu, Witold Mackiewicz, pisze w artykule *Fryderyk Nietzsche: filozofia jako literatura*: „Nietzschemu chodziło o to, aby człowiek autentycznie istniejący wyrażał siebie — poprzez siebie, by robił i mówił nie w imieniu Kosmosu czy ogółu oraz innych, ale w imieniu własnym, by nie powtarzał i odtwarzał, ale tworzył nową wartość. Taką szansę mówienia we własnym imieniu daje sztuka, szczególnie zaś muzyka i literatura, dźwięk i słowo” (s. 15). Nieco dalej autor wyjaśnia te poglądy Nietzschego następująco: „Odrzucając boską rozumność jaką świat miałby być przeniknięty, Nietzsche usankcjonował poza-rozumność jako dowolność w wyrażaniu twórczych (i wszelkich innych) impulsów woli” (s. 19). Dodajmy, że odrzucając filozofię bytu i przyjmując w zamian filozofię sensu, jest się zmuszonym przyznać, że różnica między filozofią i literaturą niepokojąco się rozmywa, skoro i filozofia i literatura zostają uznane za różne wprawdzie pod wieloma względami, ale jednak interpretacje rzeczywistości (a nie jej opis czy wyjaśnienie, do którego pretendowała filozofia).

A że Nietzsche właśnie zrywa z tradycyjnym pojmowaniem filozofii, że „metafizyczne kategorie bytu i prawdy zastępuje pojęciami gry, interpretacji czy znaku” (s. 54) — o tym pisze Bogdan Banasiak w szkicu zatytułowanym *Interpretacja i styl. Derridiańska wizja filozofii Fryderyka Nietzschego*. Jego konkluzja brzmi: „Być może filozofia, chcąc być filozofią, z koniecznością musi być zarazem metafizyką (czyli pozostawać w horyzoncie prawdy, tożsamości, Boga, człowieka, słowem — obecności), a jeśli metafizyką być nie chce, to w konfrontacji z «fikcją, innymi praktykami pisania», staje się raczej «protoko-